

Rozbor plnění šlechtitelského programu plemene český norik za rok 2022

1. Úvod.

Na počátku roku 2022, (17. 2. 2022) schválilo Ministerstvo zemědělství ČR nový šlechtitelský program, který navazuje na dosavadní šlechtění norického koně realizované v České republice Asociací svazů chovatelů koní jako uznaného chovatelského sdružení. Významná je pro tento šlechtitelský program skutečnost, že je zpracován v souladu s aktuální evropskou legislativou (EU) 2016/1012 ze dne 8. června 2016. V souvislosti s tím došlo ke změně oficiálního názvu plemene z norický kůň na český norik. Zároveň došlo k úpravám ŠP a ŘPK včetně zkušebního řádu, vycházejícím z analýzy současného stavu a perspektivy šlechtění plemene. V zásadě je ale šlechtění plemene český norik (N) pokračováním šlechtitelských postupů dosud uplatňovaných pro plemeno norický kůň a zároveň je šlechtitelský proces realizován v kontextu se šlechtěním zbývajících dvou rozhodujících chladnokrevných plemen v ČR, kterými jsou českomoravský belgický kůň (ČMB) a slezský norik (SN).

2. Stav populace plemene.

Na počátku roku 2022 bylo v ÚEK evidováno 1305 norických koní, což představuje opět pokles stavů tohoto plemene o 39 kusů oproti roku předešlému, kdy bylo evidováno 1344 norických koní. Pořád tedy platí, že český norik je v rámci chladnokrevných plemen v České republice nejohroženějším plemenem. Slezských noriků bylo ve stejném období 1414 a jejich počet oproti předešlému roku vzrostl o 49, českomoravských belgiků bylo k tomuto datu 1996 a jejich počet se zvýšil o 25 kusů. Na stavu koní českého norika se stále projevuje skutečnost, že je to chladnokrevné plemeno chované, na rozdíl od zbývajících dvou plemen, bez podpory státu z kapitoly genetických živočišných zdrojů. Svaz chovatelů a přátel norika, z.s., jehož prostřednictvím realizuje ASCHK šlechtitelský program, se snaží motivovat chovatele českého norika k rozvoji reprodukce tohoto plemene nejen propagační činností, ale i finanční podporou.

V loňském roce podpořili tuto naši snahu Lesy České republiky, s.p. poskytnutím daru ve výši 100 000 Kč, který byl beze zbytku rozdělen mezi chovatele, u kterých se narodilo norické hříbě z čistokrevné plemenitby, v letošním roce byla výše tohoto daru ze strany LČR zvýšena na 250 000 a opět byly všechny tyto peníze rozděleny mezi chovatele českého norika zajišťující reprodukci plemene. Chápeme tento příspěvek jako motivační prvek a jsme si vědomi skutečnosti, že dopad tohoto opatření má určité zpoždění. Zdá se však, že se přece jen zvyšuje zájem o chov koní českého norika a pokles počtu chovaných koní se začíná zpomalovat.

3. Výsledky testování a posuzování.

Společné jednání Rad plemenných knih chladnokrevných plemen, které proběhlo 31. 3. 2022 stanovilo 8 termínů pro zkoušky výkonnosti chladnokrevných klisen a tři termíny pro zkoušky výkonnosti chladnokrevných hřebců. V průběhu roku byl ještě jeden termín pro ZV klisen na základě požadavku chovatelů doplněn.

Celkově bylo zapsáno do jednotlivých oddílů plemenné knihy 31 klisen, které dosáhly věku 3 let. Zkoušku výkonnosti absolvovalo úspěšně 12 klisen českého norika, z toho byly pouze 2 klisny zařazeny do hlavní plemenné knihy klisen (HPKK), 10 klisen bylo zapsáno do plemenné knihy klisen (PKK). Ostatní klisny (19 kusů) byly zapsány do pomocné plemenné knihy klisen. Tento výsledek je dán nově schváleným šlechtitelským programem, podle kterého je klisna po dosažení věku 3 let zapsána do PPKK a do vyššího oddílu plemenné knihy může být zapsána pouze

po absolvování výkonnostních zkoušek. Do HPKK je pak zapsána taková klisna, která splní obě kritéria (exteriér i výkonnost) s hodnocením nejméně 8,0 bodů, přičemž jednotlivé dílčí znaky tělesné stavby i vnitřních vlastností (konstitučních složek kterými jsou temperament a charakter) musí být hodnoceny nejméně 7,0 body. Lze tedy shrnout, že z 31 zapsaných klisen bylo zapsáno do PKK 10 klisen, což je 32 % a do HPKK 2 což je 6,5 %. Z počtu klisen, které absolvovaly výkonnostní zkoušky jich bylo zapsáno do HPKK 16,6 %, což znamená, že v této kategorii jsou zařazeny skutečně pouze ty nejlepší klisny z populace, což bylo záměrem koncepce nového šlechtitelského programu.

Zkoušky výkonnosti hřebců absolvovali 4 hřebci českého norika. U hřebců byly zkoušky výkonnosti v souladu se šlechtitelským programem chápány jako předvýběr, na jehož základě jsou vybráni hřebci doporučení ke konečnému výběru do plemenitby. Tohoto předvýběru se zúčastnili následující hřebci:

17/490 Dingo po 1837 Neugot z Borčic z matky 18/966 Dita – vyřazen pro kryptorchismus.

24/464 Zekon Beri po Zentus Schaunitz XVI z matky 11/176 Rona – figurantní hřebec velkého rámce v dobrém typu norika, ale s méně kvalitními končetinami a nevhodným charakterem – vyřazen.

Elmar (rakouský norik) po Galvanovulkan XV z matky Gisa – menší rámec, nekvalitní fundament a málo prostorný pohyb – vyřazen.

45/806 Radegast po 2450 Rapan z matky 35/436 Lucie – celkové hodnocení 8,05 bodu, z toho typ a pohlavní výraz 8, zevnějšek 7,7, pohyb 8,5 a vnitřní (konstituční) vlastnosti 8,5. Zkoušku výkonnosti složil s celkovým výsledkem 8,768 – doporučen k výběru do plemenitby.

Dne 23. 9. 2022 proběhl v Krevlickém Dvoře výběr hřebce **45/806 Radegast** za účasti všech členů RPK N, kdy byl hřebec znovu posouzen při předvedení na ruce. včetně posouzení temperamentu a charakteru podle Řádu plemenné knihy N, absolvoval distanční jízdu v terénu v délce 2 km v zápřeží, včetně zastavení a rozjetí do kopce, poté prověření konstituce se změřením tepové frekvence (46 a po 5 minutách 38). Předvedl ukázkou kvality chodů v zápřeží na parkuru, ovladatelnost při práci s kládou na parkuru a těžký tah v saních. Byl všemi hlasy členů RPK N do plemenitby **vybrán**. Po zapsání do registru plemenných hřebců mu bylo přiděleno číslo **3045**.

4. Nejlepší chovy a koně.

Nejlepší chovy je obtížné specifikovat. V současné situaci, kdy je rozhodující kvalita reprodukce jako rozhodující kritérium pro zachování plemene je možné považovat za nejlepší takové chovy, ve kterých se narodí nejvíce hříbat z čistokrevné plemenitby. To samozřejmě závisí na počtu chovných klisen a na využívání čistokrevné plemenitby jako jediné správné metody reprodukce vedoucí k udržení plemene. Z tohoto pohledu je vhodné zmínit chov Vojtěcha Tomka, Vladimíra Cermana nebo Jiřího Zasadila. Nejvýznamnějším chovem z hlediska dlouhodobého počtu narozených hříbat je bezesporu chov Zuzany Juráňové v Lomnici u Rýmařova. V tomto chovu je vhodné zmínit i odpovídající podmínky ustájení z hlediska etologických požadavků a pohody koní.

Zdůraznění nejlepších koní můžeme rozdělit na jednotlivé kategorie. Pokud se týká plemenných hřebců vycházíme z výsledků kontroly dědičnosti zpracované v roce 2022 pro hřebce, kteří mají v chovu zařazeno více než 5 potomků. U těchto hřebců byly zpracovány výsledky lineárního popisu zevnějšku jejich potomků, výsledky zkoušek výkonnosti jejich potomků a ve srozumitelné formě poskytnuty chovatelům. Celoživotní výsledky těchto hřebců samozřejmě souvisí s jejich věkem, resp. dobou využití v plemenitbě. Za upozornění stojí následující plemeničí:

1155 Vespan (653 Vesír, 12/148 Ajda) zapustil 80 klisen, narodilo se 47 hříbat, v chovu zařazeno 10 klisen a 3 hřebci (2443 Venouš, 2919 Vaitar, 2920 Vesnar).

964 Schifon (656 Schram, 13/352 Zuzana) zapustil 78 klisen, narodilo se 51 hříbat, do chovu bylo zařazeno 19 klisen a jeden hřelec (1706 Scheron).

729 Dir (259 Direktor -8, 12/147 Alice), zapustil 75 klisen, narodilo se 34 hříbat, v chovu zařazeno 12 klisen a i hřelec (1334 Direkt).

1334 Direkt (729 Dir, 43/623 Sonáta) zapustil 71 klisen, narodilo se 35 hříbat, do chovu zařazeno 6 klisen.

Zentus Schaunitz XVI (Zieron Schaunitz XV, Ravena Mona) zapustil 136 klisen, narodilo se 76 hříbat, v chov zařazeno 10 klisen a 2 hřebci (2601 Zero Vrbický a 2921 Zekon).

1152 White Tiger (732 Wendys, 013/436 Ivana) zapustil 77 klisen, narodilo se 41 hříbat, do chovu zařazeno 11 klisen a 2 hřebci (2318 Wendelín a 2583 Wonderful).

Mezi nejlepší klisny v rámci plemene bychom mohli zařadit klisny zapsané do hlavní plemenné knihy klisen (HPKK) které musí splňovat náročné požadavky jak z hlediska exteriéru, tak z hlediska výkonnosti (v obou kritériích musí mít hodnocení nejméně 8,0 bodu). Takového hodnocení dosáhly v roce 2022 klisny:

14/191 Stela (1273 Zentus Schaunitz XVI, Hochbrg Schaunitz – 57 Terka)

23/429 Rose Beri (1152 White Tiger, 11/176 Rona).

Velmi kvalitní je také klisna, která splnila náročné požadavky zevnějšku i výkonnosti na zařazení do HPKK, ale protože nespĺňuje požadavek stejnosměrného původu do 4 generace, byla na základě rozhodnutí RPK N zařazena pouze do PKK:

13/194 Dorka (1273 Zentus Schaunitz XVI, 13/303 Vanda)

5. Počty zapsaných hřebců a klisen do PK.

V roce 2022 bylo do plemenitby zapsáno 31 klisen a 1 hřelec. Z toho byly 3 klisny zapsány do HPKK, 9 do PKK a 19 do PPKK. Hřelec vybraný na základě posouzení zevnějšku a zkoušek výkonnosti celou Radou plemenné knihy českého norika je 45/806 Radegast a má právo požádat o oprávnění k plemenitbě na rok 2023.

V prvním čtvrtletí roku 2022 bylo evidováno 540 plemenných koní pro plemeno český norik, ve třetím čtvrtletí je evidováno 547 plemenných koní, z toho je 37 hřebců a tedy 510 klisen. Problematický je ale počet klisen využívaných v plemenitbě, protože při analýze zpracované v roce 2021 bylo zjištěno přibližně 20 % z celkového počtu klisen, které jsou pravidelně využívány v plemenitbě. To je z hlediska zajištění reprodukce plemene velmi nepříznivý a nebezpečný stav, protože klisna, která není delší dobu zapouštěná má obvykle problémy s reprodukcí a její návrat do reprodukčního procesu není možný. Snahou Svazu chovatelů a přátel norika je proto vzděláváním chovatelů, jejich informováním o výsledcích chovu, ale i finanční podporou při narození hříběte z čistokrevní plemenitby motivovat chovatele českého norika k zapouštění klisen.

6. Prezentace plemene na výstavách.

Koně českého norika byli prezentováni na 5 výstavách. První výstavou byla výstava koní českého norika v areálu Vojenských lesů a statků v Dubině u Karlových Varů dne 16. 7. 2022. Výstavy se zúčastnilo 17 koní všech kategorií a byla doplněna soutěží v ovladatelnosti při práci s kládou.

Druhá byla Jihočeská přehlídka chladnokrevných koní a klisen s hříbaty v Písku 29. 7. 2022. Ta byla spojena se zápisem klisen do plemenné knihy a zkouškami výkonnosti chladnokrevných klisen.

Za rozhodující výstavu považujeme celostátní výstavu Země živitelka v Českých Budějovicích pořádanou ve dnech 25. až 30. srpna. Na této výstavě bylo předvedeno 21 koní českého norika včetně 5 hříbat jak v chovatelských ukázkách při předvádění na ruce, tak v ukázce práce s koňmi v zápřeži ale i pod sedlem a při hipoterapii. Plemeno tak bylo představeno ve více než dvouhodinovém programu dvakrát denně po celou dobu výstavy. V odborném komentáři byl zdůrazněn především charakter a konstituce těchto koní jako plemene vhodného především pro práci v lesním hospodářství.

Už tradiční je výstava tříletých chladnokrevných klisen a výstava hříbat pod klisnou v Pardubicích, která se konala 10. září. Bohužel na této výstavě byla účast koní českého norika ze zdravotních důvodů a částečně i z důvodů finančních, velmi omezená v kategorii hříbat, kategorie tříletých klisen nebyla obsazena vůbec.

Velmi úspěšné bylo působení koní českého norika na výstavě Kůň 2022 v Lysé nad Labem ve dnech 16. až 18. 9. 2022. Tématem výstavy byli chladnokrevní koně a kolekce koní českého norika představovala rozhodující skupinu těchto koní v chovatelských ukázkách i ve večerních představeních, kde zvláště vícespřeží koní tohoto plemene včetně společně zápřeže klisen a hřebců ve čtyřspřeží budilo značný obdiv divácké veřejnosti.

Poslední výstava norických koní proběhla v Klatovech při příležitosti oslav 150. výročí založení tamní Střední zemědělské technické školy 8. 10. 2022. Výstavy se zúčastnilo 17 koní a byla doplněna soutěží v orbě koňmi, kde 5 párů koní předvedlo svoje pracovní schopnosti při zpracování půdy.

7. Výsledky reprodukce při realizaci ŠP (Inseminace, přirozená plemenitba, nejvyužívanější plemenici.

Kvalita reprodukce je rozhodující pro udržení a životaschopnost plemene. U chladnokrevných koní je často problematické využití inseminace, protože někteří hřebci mají sperma nepoužitelné pro uchování zmrazeného spermatu a ani inseminace chlazeným spermatem není vždy úspěšná. Rozhodující metodou reprodukce je proto u chladnokrevných koní přirozená plemenitba. Rozsah inseminace je navíc dán počtem hřebců zařazených do inseminace v obou Zemských hřebčincích (Písek a Tlumačov). Problémy s přepravou chlazeného spermatu, které se projevily v posledních letech, ještě více omezily využití inseminace u chladnokrevných koní a ovlivnily také počet hřebců zařazených do inseminace v obou hřebčincích. ZH Tlumačov se zaměřuje z chladnokrevných plemen především na zajištění reprodukce ČMB a SN a nedrží žádného hřebce českého norika. V ZH Písek jsou v roce 2022 pouze dva hřebci českého norika a to 4704 Gatsby z Ostřetína (1228 Gambit, 26/34 Barunka) a 1445 Streit (2691 Streimur, 35/265 Charlotta), z nichž pouze první je zařazen do inseminace čerstvým spermatem. Dalších 8 N hřebců v majetku ZH Písek stojí na stanicích hřebců.

Rozsah využití jednotlivých plemeniků v přirozené plemenitbě je dán především jejich dostupností pro chovatele. Poměr mezi počtem narozených hříbat a počtem hřebců využívaných v plemenitbě se v posledních letech přibližuje poměru 1:1 (v roce 2021 bylo evidováno v chovu norika 41 hřebců a 43 narozených hříbat). Jestliže někteří hřebci zapustí větší počet klisen (např. 1273 Zentus Schaunitz XVI, 1837 Neugot z Borčic, 1334 Direkt), souvisí to obvykle s počtem klisen českého norika v blízkém okolí nebo, jako u posledního z jmenovaných hřebců, přímo s jejich působením ve významném chovu. Jako přínosné se ukázalo i přesunutí některých hřebců na část připouštěcího období (dva až tři měsíce) na jinou stanici, kde je v okolí vhodná skupina klisen

k zapouštění. Toto opatření šetří chovatelům dopravní náklady nutné k cestování s klisnou za vybraným hřebcem. Podle výsledků uvedených v článku který řešil finanční náročnost dostupnosti hřebců chladnokrevných plemen (časopis Koně 1/2022 str. 4) tvoří průměrné přepravní náklady potřebné k zabřeznutí norické klisny 7 308 Kč, zatímco u klisny ČMB je to 5 400 a u klisny SN jen 4 536 Kč. I to v konečném důsledku může přispět k situaci, že někteří majitelé klisen zapustí svoji klisnu raději dosažitelnějším hřebcem jiného chladnokrevného plemene. Proto také finanční podpora SCHPN směřuje pouze k hříbatům narozeným z čistokrevné plemenitby.

Podle výsledků připouštění v roce 2022 je možné zmínit následující hřebce s nejvyšším počtem zapuštěných klisen: 1334 Direkt (7), 2205 Vielto Vulkan XVIII (9), 1706 Scheron (12), 1273 Zentus Schaunitz XVI (8), 2450 Rapan (12), 1837 Neugot z Borčic (11). Počet zapuštěných klisen činil podle údajů k 11. 12. 2022 celkem 119 klisen.

Pro udržení populace je ovšem rozhodující počet živě narozených hříbat (natalita). Podpora ze strany Lesů České republiky má jako vedlejší pozitivní efekt snahu chovatelů označit a zaevidovat hříbě českého norika dříve, než je zákonná horní hranice. Pro vyplacení podpory je nezbytné mít hříbě zaznamenané v Ústřední evidenci koní do 15. listopadu příslušného roku. V roce 2022 bylo takových hříbat 57. Z hlediska chovatelů, kteří se nejvíce zasloužili v roce 2022 o reprodukci plemene je vhodné upozornit na chov Zuzany Juráňové, kde se narodilo 7 hříbat a Hřebčín Jeníkov, kde se narodilo 6 hříbat. Třídění hříbat podle otců ukázalo, že nejefektivnějším otcem letošních hříbat byl 2443 Venouš, po kterém se narodilo 9 hříbat.

8. Selektce – důvody vyřazování s ohledem na chovný cíl.

Požadavky selektce musí v současnosti ustoupit z hlediska významu rozhodujícímu cíli, a tím je zachování plemene v počtu schopném reprodukce. Úbytek norických koní za posledních 10 let přibližně o 40 % ukazuje, že přehnané požadavky na selekční tlak nejsou na místě. Přesto se v návaznosti na nový šlechtitelský program výrazně zvýšila náročnost při zařazování klisen do hlavní plemenné knihy klisen (dvakrát 8 bodů) i do plemenné knihy klisen (nutnost absolvovat zkoušky výkonnosti a dosáhnout alespoň 6 bodů v exteriéru i výkonnosti). Také u hřebců byl zvýšen požadavek na nejméně 7,5 bodu v obou ukazatelích. Diskuse byla vedena v chovatelské veřejnosti o rozhodnutí nezařazovat hřebce do 60denního testu v ZH Tlumačov, který absolvují chladnokrevní hřebci ostatních plemen. Od účasti hřebců českého norika v tomto testu jsme upustili především proto, že test prakticky nepřináší žádné nové poznatky o kvalitě hřebce, a především o jeho plemenné hodnotě, která s výsledkem v testu souvisí jen velice málo. Navíc tento test představuje náklady pro majitele hřebce na úrovni kolem 30 000 Kč. Kompenzovali jsme to náročnějším výběrem hřebců, ale především prověřováním jejich potomstva a zveřejňováním výsledku kontroly dědičnosti u hřebců, kteří mají dostatek potomků k vyhodnocení. Předpokládáme také, že zavedení lineárního popisu hříbat pod klisnou už přinese první relevantní informace o kvalitě plemenů.

9. Priority pro příští rok.

Priority pro rok 2023 v zásadě zůstávají konstantní.

Rozhodující prioritou je zajistit dostatečnou reprodukci populace. Pokusíme se opět získat finanční příspěvek na narozená hříbata, který svojí velikostí sice nevyrovná dotační podporu ostatních dvou plemen, ale je pro chovatele motivační vzpruhou.

Druhou prioritou je zajištění odpovídajícího pracovního využití koní českého norika, především v oblasti lesního hospodářství. Už v letošním roce byl Ministerstvu zemědělství i Lesům České republiky předán rozsáhlý písemný materiál týkající se využití koní v této oblasti, který by mohl

řešení problému s prací koní v lese napomoci. Proběhlo také školení na téma „Šetrné těžební zásahy s využitím chladnokrevných koní“ v Kostelci na Černými lesy určené pro pracovníky a studenty lesnických škol a doplněné i praktickou ukázkou práce koně v terénu.

Třetí oblastí je vzdělávání chovatelů, které považujeme za rozhodující pro zvýšení chovatelské úrovně i úrovně šlechtění plemene. V roce 2022 proběhla dvě taková školení, první zaměřené na šlechtění českého norika a šlechtitelské postupy, druhé na práci s chladnokrevnými koňmi v lese. Obě tato školení zahrnovala i praktickou část včetně ověření znalostí. Tato školení byla pořádána ve spolupráci s Českou společností hipologickou a účastníci obdrželi potvrzení o jejich absolvování.

V Českých Budějovicích 14. 12. 2022

Rada plemenné knihy českého norika